

הידושין לב

האם מצות כיבוד אב ואם - משל אב ואם או משלו

איבעיא להו משל מי? מאכילו ומשקרו ומכבדו, מממון שלו או משל אביו.

א. רב יהודה - **משל בן**.

ב. רב נתן בר אושעיא - **משל אב**. קבא

אורו ליה רבנן^{קכ} לרב ירמיה ואמרי לה לבריה דרב ירמיה כמ"ד **משל אב**.

(קושיא) מיתיבי נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מה להלן בחסרון כיס, אף כאן בחסרון כיס.

ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה?

(תירוץ) לביטול מלאכה.

יבואר בבביתא שני דינים: האחד, לגבי פדיון מעשר שני, שההלכה היא שכשהבעלים פודים מעשר שני צריכים הם להוסיף חומש, להלן יבואר מי נחשב בעלים לעניין זה, ובנוסף לגבי מעשר עני, לאיזה עני יכול ליתן, שלא יחשב כפורע חובו במעשר עני.

ת"ש ב' אחים, שני שותפין, האב ובנו, הרב ותלמידו, פודין זה לזה מעשר שני ומאכילין זה לזה מעשר עני.

ואי אמרת משל בן נמצא זה פורע חובו משל עניים?

(תירוץ) לא צריכא להעדפה דהיינו שעליו להוציא מממון במידה בינונית, ואם אביו נצרך

יותר, מאכילו ממעשר שני.

(קושיא) אי הכי היינו דקתני עלה: אמר רבי יהודה תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני, ואי להעדפה מאי נפקא מיניה?

(תירוץ) אפילו הכי זילא ביה מילתא.

ת"ש שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו.

ואי אמרת משל אב וא"כ מדובר שהארנקי משל אביו, מאי נפקא לי' מיניה הרי לא הכלימו?

(תירוץ) בראוי ליוורשו - הגמרא מוכיחה זאת מהמעשה שהיה עם **דרבה בר רב הונא**: דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה ורצה לנסותו אמר איזול איחזי אי רתח אי לא רתח. ואין בו משום 'לפני עור', מפני שמחל על כבודו. ואין בו משום 'בל תשחית', שעשה במקום התפירה (בפומביי), שאינו נחסר בדמיו, כגון בשולי הבגד. וא"כ מה שייך לנסותו?

על זה מתרצת הגמרא: **דעבד ליה בשעת ריתחיה:**

מסקנא - הגמרא לא פשטה. ומ"מ ראינו לעיל שרבן הורו משל אב [וכן פסקו התוס']:

באיזה אופן אפשר לבן להוכיח את אביו

יש מחלוקת תנאים לגבי שתי מיתות ב"ד של סקילה ושריפה, איזה מהם חמורה יותר, רבן סוברים שסקילה חמורה יותר, ור"ש סובר ששריפה חמורה. וכשנתערבו חייבי מיתות, שחלק מהם חייבים סקילה וחלק שריפה, יבואר להלן באיזה מיתה יענישו אותם:

מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה אחד מהנשרפים שנתערב בהרבה בנסקלים: רבי שמעון אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה.

אמר ליה רב יהודה בריה, שיבואר לקמן שהבן היה רבו של אביו, 'אבא לא תיתנייא הכי' מאי איריא שריפה חמורה? תיפוק לי דרובא נסקלים נינהו?

אלא אמר לו לאביו הכי איתנייא 'הנסקלים בנשרפים' שלמרות שרובם נשרפים, מ"מ דנים אותם בסקילה. ומה שמופיע בסיפא **חכמים אומרים ידונו בשריפה שהולכים אחרי**

הרוב, ומה שאמרת ששריפה חמורה, אינו כן **שהסקילה חמורה.**

על המעשה הנ"ל, שרב יהודה הודיע לאביו פתאום שהוא טעה, הוכיח אותו שמואל שלא התנהג כהוגן, כדלהלן:

^{קכא} תוספות ד"ה רב יהודה אומר משל בן. **מדקדק** ר"י למ"ד משל בן: אם נדמז לו כיבוד אב ואבית עצמו ואבית חבירו כיצד יעשה: אם יעסוק בכבוד אביו הלא אבית חבירו קודמת כדאמרין באלו מציאות (ב"מ דף לב.) יכול אמר לו אביו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל וכו' והיינו אל תחזיר שאומר לו עסוק בכבודי דאל תחזיר בחנם לא אצטרך קרא משמע **א"כ אבית חבירו קודמת לכיבוד אב ואם ואם יעסוק באבית חבירו**: הרי אביתו קודמת דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביון (ב"מ ל: לג.) שלך קודם לכל אדם ואם יעסוק באביתו הרי כבוד אביו קודם למאן דאמר משל בן. **ונראה** לר"י שיניח כבוד אביו ואבית חבירו ויעסוק באביתו דהא דאמר **כיבוד אב קודם** היינו דוקא להניח לאביו לעשות רצונו בממון לפי שזהו גוף הכיבוד אבל באביתו כיון שאין האב נהנה באביתו עצמה אין הבן חייב להפסיד אביתו בשביל אביו ואע"ג דאמרין בסמוך כדי שיטול ארנקי ויטיל לים ואינו מכלימו למ"ד משל בן היתם מ"י

יש לפנינו מצות כיבוד אב ואם ומצוה אחרת - איזה מהם מקדים

א. אלעזר בן מתתא אומר אבא אומר השקיני מים ומצוה לעשות כגון לקבור את

המת או לזיה מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה שאני ואבא חייבים במצוה.

ב. איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחרים: תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו.

אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה .

מחילת כבוד - אב ורבו

האב שמחל על כבודו, כבודו מחול, ולגבי רבו שמחל, יש מחלוקת האם יש בעלות על כבוד זה שיוכל למחול.

א. א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא: האב שמחל על כבודו כבודו מחול. **הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול.**

ב. **רב יוסף** אמר אפי' **הרב שמחל על כבודו** **כבודו מחול** שנאמר וי' הולך לפניכם יומם.

[עד כאן דף לב עמוד א']

(קושיא) אמר רבא הכי השתא? ! התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא, ותורה דיליה היא, מחיל ליה ליקריה, הכא תורה דיליה היא? ! וחרזר מעצמו מקושייתו,

ומוכיח שבאמת הכבוד שייך לו, כדלהלן:

תורה דיליה היא דכתיב ובתורתו י'הגה יומם ולילה ר"ל בתחילת נקראת תורת ה' וע"י שלומד וגורס אותה נקראת על שמו.

(קושיא) איני והא רבא משקי בי הלולא דבריה, ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע - וקמו מקמיה. לרב מרי ולרב פנחס בריה דרב חסדא - ולא

קמו מקמיה איקפד על רבי מרי ורב פנחס ואמר להם: **הנו רבנן** אתם חשובים בעיניהם **רבנן, והנו רבנן** הראשונים שקמו לפני **לאו רבנן**? מוכח מכאן שהם לא יכולים למחול על

כבודם, שאל"כ למה הוא הקפיד עליכם.

ותו,

רב פפא הוה משקי בי הלולא דאבא מר בריה ודלי ליה כסא לר' יצחק בריה דרב יהודה ולא קם מקמיה ואיקפד?

(תירוץ) אפ"ה הידור מיעבד ליה בעו - דהיינו לנוע מעט כאילו רוצים לעמוד מפניו.

מחילת כבוד - נשיא ומלך

הגמרא הבינה מדברי רב אשי שנשיא אינו יכול למחול על כבודו, ומוכיחה ממעשה בסעודתו של ר"ג שכן יכול למחול, וחרזו לבאר את הדין לגבי מלך.

אמר רב אשי אפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

(תירוץ) מיתיבי מעשה ברבי אליעזר **ורבי יהושע ורבי צדוק** שהיו מסובין בבית המשתה בנו של רבן גמליאל, והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם.

נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו,

נתנו לר' יהושע וקיבלו.

אמר לו רבי אליעזר 'מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל עומד ומשקה עלינו'?

באותו ענין שיש לאב קורת רוח בכך כגון שזרקו לים למירמא אימתא אינשי ביתיה דאי לאו הכי אם בחנם משליך רשע הוא דעובר בבל תשחית ואפילו היכא דשוגג הוא ומשליכו בחמתו מ"מ נהנה בהשלכת ארנקי ומש"ה אין להכלימו:

^{קכב} תוספות ד"ה אורו ליה רבנן לרבי ירמיה כמ"ד משל אב. משמע שכן הלכה וכן פסק בשאלות דרב אחאי בפרשת וישמע (סוף סימן נז) ופסק היכא דלית ליה לאב ואית ליה לבן חייב הבן לזון אביו וכן פסק ר"י ור"ח דאם אין לאב ממון והבן יש לו דצריך הבן לפרנסו משלו דלא יחא אלא אחר... ועוד ראיה מירושלמי שהבאתי למעלה כבד את ה' מהונך אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור ובכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך דמשמע בין יש לו הון ובין אין לו הון:

הידושין לב

[עד כאן דף לב עמוד ב]

אמר ליה מצינו גדול ממנו ששמש: אברהם גדול הדור היה וכתוב בו והוא עומד עליהם למרות מלאכי השרת היו מ"מ דמנו לו לערביים - ואנו לא יאה רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?
אמר להם רבי צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות?! הקב"ה משיב רוחות, ומעלה נשיאים, ומוריד מטר, ומצמיח אדמה, ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יאה רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו? אלמא נשיא יכול למחול שהכבוד שלו.
(מסקנא) אלא הכי איתמר אמר רב אשי אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך - אין ללמוד מהק"ו של רבי צדוק לעיל כר: אם הקב"ה יכול למחול על כבודו ק"ו שהמלך יכול למחול? ותיריך המהרש"א שמלכותא דארעא כעין מלכותא דשמיא, ובזה אינו יכול למחול על כבוד המקום.

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן - איזהו 'שיבה' ו'זקן'?

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יהוה:

- ת"ר** מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי^{קכ} אשם, רשע ועם הארץ - ת"ל זקן, להלן, יתבאר שתי דעות מה נחשב זקן:
א. [ת"ק] ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל הם היו חכמים, זקני העם ושוטרים.
ב. רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו - יתבאר שהוא מוסיף יניק וחכים.
ג. איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע אפילו זקן אשמאי. [לקמן הגמרא מסיקה שכך הלכה] ולגבי זקן, לומד כמו רבי יוסי הגלילי, אפילו יניק וחכים.^{קכד}

ממה שהתורה כתבה קימה סמוך להידור, לומדים כמה הלכות:

- קימה במקום שיש הידור בעמידתו**, דהיינו תוך ד' אמות שניכר שפניו הוא עומד.
- הידור שאין בו חסרון כיס** - מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור. [יתבאר לקמן פרטים נוספים בדרשה זו].
- קימה במקום שיש הידור ולא מבית הכסא** - קימה במקום שיש הידור. ממשכה הבריתא:

יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל תקום ויראת דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך - לפי שיכול להשמש מעיני הבריות שלא יחזיקהו כרשע ולכך כתבה התורה שה' יודע כל המחשבות יודע מה כוונתו.

רבי שמעון בן אלעזר אומר מניין לזקן שלא יטריח ר"ל שיכול ללכת בדרך אחרת שלא יעמדו לפניו - ת"ל זקן ויראת.

מחלוקת ת"ק עם רבי יוסי הגלילי

הגמרא מבארת במה נחלקו ת"ק עם איסי בן יהודה, וכיצד כל אחד מוכיח מהפסוק את שיטתו ומיין להסביר הפסוק כשני.

רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא?!
איכא בינייהו יניק וחכים - ת"ק סבר יניק וחכים לא. רבי יוסי הגלילי סבר אפילו יניק וחכים.
דרבי יוסי הגלילי:

אמר לך אי ס"ד כדקאמר ת"ק ש'שיבה' ו'זקן' היינו אדם אחד - א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום והדרת - דפלגינהו רחמנא: למימר דהאי לאו האי והאי לאו האי - לגבי שיבה מוציא זקן אשמאי ממה שהתורה הקפידה על החכמה, משמע שגם השיבה הקפידה.

ות"ק מבאר משום דבעי למיסמך זקן ויראת.
ותנא קמא:

אי ס"ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי שהם שני בני אדם א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבה תקום והדרת - תקום והדרת פני זקן ומדלא כתב הכי ש"מ חד הוא.

^{קכ} ר"ן. מוכיח מכיוון לדעתו ששיבה וזקן לאו אדם אחד הוא, שהרי אפילו זקן אשמאי, ע"כ לומד כמו רבי יוסי הגלילי לגבי זקן.

^{קכד} תוספות ד"ה זקן אשמאי. פי' בקונטרס אשמאי רשע ועם הארץ וקשה דהכי קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו לבזותו לזלזלו לכך פר"ת אשמאי לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות (דף לג:) כלומר בור ועם הארץ כדמתרגמין והאדמה לא תשם וארעא לא תבור (בראשית מז):